

Skwierczyński, Krzysztof

„Preti sposati nel medioevo. Cinque apologie”, Francesco Quaranta, Torino 2000 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 92/3, 375-376

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Francesco Quaranta, *Preli sposati nel medioevo. Cinque apologie*, Piccola biblioteca teologica, 53, Claudiana, Torino 2000, s. 148.

Celibat nie stanowił jednego z aspektów pierwotnych kapłaństwa chrześcijańskiego, w swojej istocie istnieje od drugiej połowy XI w. i przypisany jest chrześcijaństwu zachodniemu. Wielka reforma Kościoła, nazwana później reformą gregoriańską, dążyła do uzdrowienia moralnego kleru, koncentrując się początkowo na dwóch ważnych problemach: symonii i nikolaityzmie, czyli właśnie związkach małżeńskich bądź konkubinacie księży. Słynny spór o inwestyturę, który przyćmił pozostałe postulaty reformatorskie obozu gregoriańskiego, w rzeczywistości wybuchł dopiero po 1075 r.; początkowo papież-reformatorzy i ich stronnictwa skupiali się na odnowie obyczajowej Kościoła, a zwłaszcza kleru. Walka z symonią generalnie nie wywołała aż tak wielkich dyskusji i kontrowersji, jak zakaz zawierania małżeństw przez kapłanów. Wokół nikolaityzmu toczyła się zażarta dyskusja, powstały liczne pisma polemiczne; kilkoma z nich zajął się bliżej autor prezentowanej pracy.

Francesco Quaranta zamieścił w swojej książce pięć opatrzonych komentarzem tłumaczeń tekstów, broniących prawa kapłanów do życia w związkach małżeńskich. Są to teksty autorów zarówno łacińskich, jak też greckich, pochodzące z okresu od połowy XI aż po początek wieku XIII; wyrażają one w barwny i różnorodny sposób opozycję wobec gruntowania się nowego zwyczaju, jakim był celibat. Pierwszym z nich jest napisany w 1060 r. list biskupa Ulryka z Imoli, adresowany do papieża Mikołaja II, w którym autor krytykuje uchwalony na soborze rzymskim w 1059 r. kanon, wymierzony przeciw „sekcie” nikolaitów. Ulryk polemizuje w nim m.in. z poglądami Piotra Damianiego, który twierdził, że walka z małżeństwami i konkubinacjami księży jest jednocześnie walką o odnowę moralną ludzi Kościoła. Z kolei biskup uznał, że zakaz związków z kobietami prowadzi, paradoksalnie, do odwrotnego rezultatu: gdy zamknie się ludziom Kościoła drogę realizowania swojej seksualności w sposób legalny i naturalny, będą się mnożyć wśród kleru zachowania niemoralne i perwersyjne, chociażby tak zwalczana przez Damianiego sodomia. Kolejnym źródłem jest anonimowy traktat francuski powstały około roku 1078. Wśród licznych argumentów autora zwraca uwagę problem dzieci kleru. Anonim wymienia w swoim dziele liczne przykłady takich dzieci, które potem same wybierały drogę kariery duchownej; w końcu przywołuje księgę oficjalną Kościoła Rzymskiego, czyli *Liber pontificalis*, w którym figuruje wielu papieży — synów kapłanów i biskupów. Ostatnim tekstem łacińskim jest fragment powstałej pod koniec XI w. kroniki Landulfa *Historia Mediolanensis*. We fragmencie tym archidiacon Gibert odpiera zarzuty patarii przeciw żonatym kapłanom, potępia też przemoc fizyczną, która dotknęła wielu żyjących w związkach z kobietami księży. Quaranta przetłumaczył także i skomentował dwa źródła greckie. Pierwszym z nich jest obrona małżeństw kapłańskich, napisana przez anonimowego scholiastę italo-greckiego, drugim zaś fragment traktatu Mikołaja z Otranto, który wśród licznych błędów Kościoła łacińskiego wymienia obowiązkowy celibat. Dodajmy, że dzieło to zostało napisane w XIII w., a więc kiedy celibat był już w Kościele normą obowiązkową i niemalże naturalną.

Sposób prowadzenia polemiki przez obrońców prawa księży do zawierania małżeństw jest podobny, jak w przypadku innych problemów reformy gregoriańskiej. Autorzy powołują się przede wszystkim na autorytet przeszłości, cytują Pismo Święte, Ojców Kościoła, statuty synodalne. Dodajmy, że z podobnego instrumentarium korzystał też obóz reformatorski, polemizujące ze sobą strony wybierały więc wygodne dla siebie cytaty, odpowiednio je komentując. Obrońcy nikolaityzmu utrzymywali, że celibat jest sprzeczny z naturą i prowadzić może do dewiacji, ponieważ seksualność leży — z woli Boga — w naturze każdego człowieka. Poza tym kapłani powinni pokazać, że potrafią kierować rodziną, chronić ją i uduchawiać, tylko wtedy mogą dobrze opiekować się wiernymi. Pojawiał się też argument, że wszyscy chrześcijanie, jako dzieci Boże, otrzymali godność kapłańską; nie można więc dzielić „kapłanów” na tych, którym wolno zawierać małżeństwa i żyjących w celibacie. Przywoływano także praktykę kościoła antycznego, w którym do grona kleru przyjmowano jedynie dwie kategorie mężczyzn: żonatych albo tych, którzy złożyli ślub wiecznej czystości.

Niezwykle interesująca jest druga część pracy, w której autor prześledził długą drogę (od czasów chrześcijaństwa antycznego), jaka była potrzebna, aby zrodziła się norma celibatu obowiązkowego. Zdaniem Quaranty narodziny zakazu wyświęcania żonatych wzięły się z połączenia dwóch ideologii — antyseksualnej i antymałżeńskiej („Le radici della polemica”, s. 79–135). Aby pokazać, że problem małżeństwa księży jest ciągle żywy

i komentowany, zamieścił autor w apendyksie powstały w 1981 r. list pasterski metropolity Gortyny i Megalopolis Theophilosa Kanavosa, traktujący o ważnej roli małżonek kapłanów.

K. S.

„Teki Gdańskie”, pod red. Waldemara Jaroszewicza, t. I, Wyd. Oddział Pomorski Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, Gdańsk 1999, s. 139.

Periodyk wydawany jest przez grupę gdańskich historyków średniego i młodego pokolenia, skupionych wokół Ośrodka Edukacji Morskiej i studium doktoranckiego przy Katolickim Stowarzyszeniu „Civitas Christiana” w Gdańsku. Poświęcony ma być dziejom Gdańska i Pomorza, ze szczególnym uwzględnieniem związków z Bałtykiem i Morzem Północnym. W tomie pierwszym znalazły się artykuły poświęcone dziejom floty gdańskiej w XVI w. (Tadeusz Górski), historii Twierdzy Wisłoujście (Zdzisław Baleski) i jej „życiu powszedniemu” (Antoni Romuald Chodźński). Dalej przedstawiono kilka fragmentów z historii Gdańska: najazd Gdańszczan na przedmieście Stare Szkoty w 1653 r. pióra Sławomira Kosiela, dzieje Podkomisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku w okresie kształtowania się władzy polskiej na Pomorzu w latach 1918–1920 i sylwetki ludzi, którzy byli tu czynni pióra Józefa Borzyszkowskiego, rolę duchowieństwa w krzewieniu polskości w Wolnym Mieście Gdańsku pióra Joanny Olbert. Historii powojennej dotyczy szkic o księżach pallotnych w Gdańsku–Wrzeszczu pióra Piotra Szczudłowskiego oraz studium na temat Straży Granicznej w Gdańsku w latach 1990–1991, przedstawione przez Grzegorza Goryńskiego. Bardzo ciekawe materiały zaprezentowała Justyna Jelonk, przedstawiając inwentarz pośmiertny proboszcza z Nowej Cerkwi na Pomorzu z połowy XVIII w. i na jego podstawie starając się odtworzyć warunki bytowe kleru parafialnego w tej dobie. Andrzej Groth zajął się mało znaną sprawą rybołówstwa w Zatoce Puckiej w XVI–XVIII w. Zamykają ten tom dwa artykuły dotyczące problemów związków Gdańska z Bałtykiem i Morzem Północnym. W pierwszym Piotr Tadeusz Górski przedstawia Rygę jako centrum floty I Rzeczypospolitej, w drugim Joanna van Veen-Talipska omawia organizację opieki społecznej w miastach Niderlandów w XVII w. Ten ostatni artykuł opiera się na rezultatach publikacji historyków holenderskich i belgijskich głównie z ostatnich kilkunastu lat, udośćnia je więc pośrednio polskim badaczom zagadnienia.

Nowy periodyk jest niewątpliwie inicjatywą bardzo pożyteczną. Na pewno pobudzi środowisko historyków gdańskich młodszego pokolenia do intensywniejszej twórczości, ułatwiając publikację prac powstałych na marginesie rozpraw magisterskich czy doktorskich. Miejmy nadzieję, że po tomie pierwszym pójdą następne.

M. B.

Anna Dunin-Wąsowicz, *Die Vermessung von Dorf und Flur in den Ländern der polnischen Krone vom 16. bis in das 18. Jahrhundert*. Mit einem Geleitwort und Register von Harald Witthöft, Scripta Mercaturae Verlag, Siegener Abhandlungen zur Entwicklung der materiellen Kultur t. XXIX, St. Katharinen 2000, s. 454.

Jest to uzupełniona i rozszerzona wersja polskiego wydania, które ukazało się pod tytułem „Pomiary gruntu w Koronie w XVI–XVII wieku. Próba ustalenia wielkości ról chłopskich na ziemiach polskich” (Warszawa 1994). Historyczna metrologia jest dyscypliną ostatnio bardzo szybko się rozwijającą. W 1971 r. powstała organizacja międzynarodowa skupiająca specjalistów z tej dziedziny (Comité International pour la Métrologie